

Fundacja Mederi

**Małgorzata Majchrzak
Anna Wierzbicka
Joanna Cielecka-Kuszyk**

ŚWIADEK PRZEMOCY:

**CO MOGĘ ZROBIĆ?
JAK CHRONIĆ SIEBIE I INNYCH**

Warszawa 2009

Zadanie: Poradnik przeznaczony dla mieszkańców Dzielnicy Mokotów „Świadek przemocy: Co mogę zrobić? Jak chronić siebie i innych” zostało zrealizowane dzięki dofinansowaniu ze środków m. st. Warszawy

**Projekt realizowany przez
Fundację Mederi
04-736 Warszawa Al. Dzieci Polskich 20**

**Opracowanie graficzne:
Michał Kuszyk – praca wolontariusza**

**Druk i oprawa:
Akcel Usługi Poligraficzne
Jacek Serwiński**

Egzemplarz bezpłatny

SPIS TREŚCI

1. Co to jest przemoc?	4
2. Przemoc wobec dzieci	5
3. Rodzaje i formy przemocy	7
4. Cykl przemocy.....	8
5. Skutki przemocy	10
I Konsekwencje doświadczania przemocy przez dziecko	10
II Zespół Stresu Pourazowego.	12
6. Kim jest świadek przemocy?	12
7. Rola świadka przemocy w przeciwdziałaniu krzywdzenia	13
8. Ograniczenia i trudności w ujawnianiu przemocy przez świadków	15
9. Przepisy, do jakich dochodzi w rodzinie, przeciwko bliskim, przewidziane w kodeksie karnym.....	16
10. Tryby ścigania przestępstw.....	19
11. Kto to jest świadek?.....	20
12. Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa.	21
13. Obowiązki świadka.....	24
14. Kary porządkowe.....	30
15. Prawa świadka	32
16. Pokrzywdzony, jako świadek we własnej sprawie	39
17. Sposób przeprowadzenia przesłuchania	40
18. Przebieg rozprawy głównej z udziałem świadka	44
19. Sytuacja dziecka - świadka w postępowaniu karnym.....	47
20. Interwencja prawna w sytuacji krzywdzenia dziecka.....	50

1. Co to jest przemoc?

PRZEMOC jest to celowe, zamierzone działanie wykorzystujące przewagę siły jednej osoby nad drugą.

Stosowanie przemocy narusza podstawowe prawa człowieka i stanowi poważne zagrożenie dla życia i zdrowia ofiary.

Sprawcą przemocy może być każda osoba, niezależnie od płci, wieku, statusu społecznego i ekonomicznego, miejsca zamieszkania czy wykształcenia.

PRZEMOC W RODZINIE jest to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny lub osób wspólnie zamieszkujących i gospodarujących.

PREMOC WOBEC DZIECKA jest to stwarzanie ryzyka dla prawidłowego rozwoju psychoruchowego dziecka, zagrożenie jego bezpieczeństwa, stosowanie przemocy fizycznej, psychicznej, seksualnej oraz zaniedbywanie dziecka poniżej 18 roku życia. Nie zawsze jest to działanie zamierzone, czasami wpływa z niewydolności wychowawczej lub niewiedzy opiekunów.

Sprawcami przemocy mogą być sami opiekunowie dziecka lub inne osoby dorosłe jak również instytucje.

Świadek przemocy wobec dziecka często zauważa, że krzywdzenie nieletnich może mieć zarówno charakter aktywny, jak i bierny poprzez niepodejmowanie niezbędnych działań. Również sprawca przemocy nie zawsze zdaje sobie sprawę, że krzywdzi dziecko. Dlatego też tak ważna rola przypada świadkowi przemocy!

Pamiętajmy, że przemoc, czy to ze strony osoby obcej, czy w rodzinie, czy też wobec dziecka jest przestępstwem!

2. Przemoc wobec dzieci

PRZEMOC WOBEC DZIECI - to wszystkie zachowania ze strony rodziców bądź opiekunów, które stwarzają zagrożenie życia lub zdrowia dziecka i mają negatywny wpływ na jego rozwój. Do podstawowych form krzywdzenia dziecka zalicza się:

- przemoc fizyczną: wszystkie zachowania agresywne, które mogą spowodować uszkodzenie ciała dziecka i powodować zagrożenie jego zdrowia lub życia, np.: bicie, szarpanie, potrząsanie
- przemoc seksualną: podjęcie przez osobę dorosłą aktywności seksualnej z udziałem dziecka (dotyczy to

zachowań, w których dochodzi lub nie dochodzi do kontaktu fizycznego z dzieckiem)

- przemoc psychiczną: zadawanie cierpienia psychicznego, które prowadzi do obniżenia poczucia własnej wartości

- zaniedbywanie dziecka: nieprawidłowe wypełnianie obowiązków opiekuńczo – wychowawczych poprzez m.in. niezaspokojenie podstawowych potrzeb dziecka

Szczególną formą przemocy wobec dzieci jest Zespół Dziecka Potrząsanego. Najczęściej występuje w sytuacji, kiedy niemowlę płacze i rodzice nie potrafią go uspokoić. Jeżeli zaczną je gwałtownie potrząsać i szarpać, może dojść do wystąpienia bardzo poważnych zmian pourazowych. Potrząsane dziecko może przestać krzyczeć, nie dlatego, że się uspokoiło, ale dlatego że doznało poważnych uszkodzeń ciała.

Potrząsanie niemowlęciem może spowodować wylewy krwi do mózgu, siatkówki oczu, co skutkuje poważnym zmianom neurologicznym i zaburzeniem widzenia. Może być także przyczyną złamań kości żeber oraz urazów narządów wewnętrznych, wątroby, jelit, nerek.

Rola świadka przemocy w tym przypadku jest także bardzo ważna. To on może uświadomić rodzicom, jak niebezpieczne dla zdrowia i życia dziecka jest potrząsanie.

3. Rodzaje i formy przemocy

RODZAJ PRZEMOCY	FORMY KRZYWDZENIA
<p><i>Przemoc fizyczna</i> – to celowe zadawanie bólu fizycznego, które stwarza zagrożenie utraty życia lub zdrowia</p>	<p>Bicie, szarpanie, kopanie, potrząsanie, policzkowanie, duszenie, zadawanie ran, uniemożliwienie zaspokojenia podstawowych potrzeb biologicznych, m.in.: jedzenia, picia, snu</p>
<p><i>Przemoc seksualna</i> – to zmuszanie do podejmowania aktywności seksualnej lub innych zachowań seksualnych w celu zaspokojenia własnych potrzeb</p>	<p>Obmacywanie, zmuszanie do odbycia stosunku seksualnego lub innych czynności seksualnych, zmuszanie do oglądania pornografii</p>
<p><i>Przemoc psychiczna i emocjonalna</i> – to zadawanie cierpienia psychicznego w sposób werbalny i niewerbalny, które narusza poczucie godności, prywatności i własnej wartości.</p>	<p>Krytykowanie, ośmieszanie, upokarzanie, poniżanie, grożenie, zastraszanie, szantażowanie, nadmierne kontrolowanie, znieważanie, odrzucenie emocjonalne, wywieranie presji psychicznej</p>
<p><i>Przemoc ekonomiczna</i> – to wszystkie zachowania, które zmuszają do zależności materialnej.</p>	<p>Zabieranie wynagrodzenia, ograniczanie dostępu do pieniędzy czy informacji o sytuacji finansowej rodziny, uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej, niszczenie osobistych rzeczy, kontrolowanie wydatków, zmuszanie do podejmowania zobowiązań finansowych</p>

4. Cykl przemocy

Przemoc może mieć charakter jednorazowego aktu agresji lub długofalowego i powtarzającego się schematu działania. W sytuacjach, gdy przemoc staje się zjawiskiem cyklicznym, można wyróżnić trzy charakterystyczne fazy:

I Faza budowania napięcia

Sprawca stosuje różne formy przemocy o małym natężeniu, jednak z czasem jego wrogość wobec ofiary nasila się. Coraz częściej dochodzi do aktów agresji. W tym okresie sprawca stosuje najczęściej różne formy przemocy psychicznej. Ofiara stara się opanować sytuację i załagodzić irytację i wrogość sprawcy.

Typowe zachowania ofiary w I fazie:

Ofiara stara się uspokoić sprawcę, jest zaangażowana w spełnianie jego wszystkich, nawet tych nierealnych oczekiwań. Próbuje powstrzymać jego złość i nie dopuścić do wybuchu agresji. W tym okresie ofiary przemocy często odczuwają różnorodne dolegliwości psychofizyczne będące następstwem przeżywania stałego, silnego napięcia (np.: bóle głowy, żołądka, nudności, zaburzenia snu, nerwowość lub apatię i znaczne obniżenie nastroju)

II Faza przemocy

Przemoc psychiczna wzmaga się, aż dochodzi do nagłego i silnego wybuchu złości i agresji ze strony sprawcy. W tej fazie przemoc ma charakter nagły i staje się zagrożeniem dla życia i zdrowia ofiary – najczęściej dochodzi wtedy do przemocy fizycznej.

Typowe zachowania ofiary w II fazie::

Ofiara stara się ochronić siebie przed atakiem stosując wszystkie możliwe i znane jej metody, które mogłyby uspokoić i usatysfakcjonować sprawcę. Jej starania nie przynoszą jednak żadnych rezultatów. Ofiara doznaje przemocy – najczęściej fizycznej czy seksualnej. Czuje się upokorzona, bezradna i przerażona. Staje się apatyczna, nie widzi możliwości zmiany swojej sytuacji.

III Faza „miesiąca miodowego”

Po rozładowaniu agresji, sprawca uspokaja się. Wyraża skruchę, przeprasza za swoje zachowanie i obiecuje, że już nigdy więcej nie będzie krzywdził. Stara się zrekompensować ofierze doznany ból i cierpienie – jest nadmiernie troskliwy i opiekuńczy. Próbuje znaleźć dla siebie wytłumaczenie i usprawiedliwienie. Po tej fazie następuje ponowny wzrost napięcia i cykl rozpoczyna się od nowa.

Typowe zachowania ofiary w III fazie::

Ofiara przebacza sprawcy, rozumie i tłumaczy jego zachowanie. Wierzy, że podobna sytuacja więcej się nie powtórzy. Pragnie ponownie zbliżyć się do sprawcy, odbudować relację. Każde pozytywne zachowanie sprawcy traktuje, jako znak potwierdzający jego zmianę.

Obserwacja specyficznego zachowania osoby doznającej przemocy w każdej z kolejnych faz cyklu może pomóc w rozpoznaniu przemocy i przeciwdziałaniu powtórzenia się aktów agresji.

5. Skutki przemocy

I Konsekwencje doświadczania przemocy przez dziecko

Skutki doznawanej przemocy w dzieciństwie odczuwalne są przez całe życie człowieka.

Przemoc pozostawia po sobie bezpośrednie następstwa somatyczne i emocjonalne.

70% dzieci po 3 latach doznawania przemocy jest opóźnione w rozwoju psychosomatycznym.

PAMIĘTAJMY IM SZYBCIEJ POMOŻEMY DZIECKU WYDOSTAĆ SIĘ Z ATMOSFERY PRZEMOCY, TYM MNIEJSZE BĘDĄ NEGATYWNE SKUTKI NA CAŁE ŻYCIE I ZWIĘKSZYMY SZANSE NA PRAWDIŁOWY ROZWÓJ CZŁOWIEKA.

Skutki przemocy	Objawy
Zaburzenia w sferze emocjonalnej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nieadekwatne, impulsywne reakcje emocjonalne i zachowania niezgodne z własnym wiekiem 2. Samookaleczenie się 3. Stany lękowe i depresyjne – apatia, wycofanie się 4. Zaniżone poczucie własnej wartości
Zaburzenia w sferze społecznej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Łamanie zasad i norm 2. Zachowania agresywne 3. Ucieczki z domu, wagary 4. Stosowanie środków psychoaktywnych – alkohol, narkotyki 5. Popęłnianie czynów niezgodnych z prawem 6. Brak trwałych i pozytywnych relacji z rówieśnikami oraz osobami dorosłymi
Zaburzenia w sferze psycho-fizycznej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obrażenia i trwałe uszkodzenia ciała 2. Anoreksja, bulimia, moczenie 3. Problemy z zasypianiem, koszmary senne 4. Bóle brzucha, głowy, stawów 5. Opóźnienia w rozwoju fizycznym, zaburzenia mowy 6. Obniżony poziom sprawności intelektualnych 7. Trudności z koncentracją i uwagą, z pamięcią 8. Trudności w nauce

Skutki doświadczania przemocy w dzieciństwie mają wpływ na prawidłowe funkcjonowanie w życiu dorosłym. Osoba, która była w przeszłości krzywdzona może mieć wiele trudności w pracy zawodowej, w relacjach międzyludzkich, w założeniu rodziny. Często zapada na różne choroby somatyczne i cierpi z powodu zaburzeń psychicznych. Wiele krzywdzonych dzieci, staje się w dorosłym życiu sprawcami przemocy i dopuszcza się innych czynów przestępczych.

II Zespół Stresu Pourazowego.

Charakterystycznym objawem występującym u osób, które doświadczyły przemocy jest zespół stresu pourazowego. Jest to reakcja na silny stres wywołany traumatycznym zdarzeniem, na przykład: pobiciem, gwałtem czy napaścią. Często zdarza się, że ofiara przemocy ponownie doświadcza doznanego urazu poprzez natrętne myśli, wspomnienia czy koszmary nocne. Przeżywa silny lęk w sytuacjach, które przypominają traumatyczne wydarzenie. Staje się rozdrażniona, nadpobudliwa i nadmiernie wyczulona. Ma obniżony nastrój, a czasami nawet myśli samobójcze.

U dzieci Zespół Stresu Pourazowego charakteryzuje się uporczywym odtwarzaniem traumy, zmniejszoną reaktywnością i zainteresowaniem otoczeniem z objawami pobudzenia, zaburzeniami koncentracji uwagi i zaburzeniami snu.

6. Kim jest świadek przemocy?

Świadkiem przemocy może być osoba, która bezpośrednio uczestniczy w zdarzeniu, ale także osoba, która ma pośredni kontakt z ofiarą przemocy. Na podstawie obserwacji zachowań, wyglądu czy stanu psychicznego danej osoby, można zauważyć typowe objawy związane z doświadczeniem przemocy.

7. Rola świadka przemocy w przeciwdziałaniu krzywdzenia

Świadek przemocy często nie zdaje sobie sprawy, że jest pierwszą i czasami jedyną osobą, która może zareagować na agresję sprawcy i ochronić ofiarę przed skrzywdzeniem. Osoba, która obserwuje dane zdarzenie poprzez swoją reakcję, może w skuteczny sposób zapobiec przemocy.

W pierwszej kolejności należy rozpoznać daną sytuację i podjąć odpowiednie kroki, które mają na celu udzielenie pomocy osobie doznającej przemocy. Dzięki temu można ochronić wiele osób, które będąc ofiarami przemocy, nie są w stanie same się obronić. Należy pamiętać, iż osoby krzywdzone obawiają się ujawnić prawdę. Często oszukują i próbują zatuszować to, czego doświadczają. Wynika to przede wszystkim ze strachu przed sprawcą, ale także z poczucia wstydu i braku wiary w możliwość zmiany swojej sytuacji. Osoby dorosłe doznające przemocy przeżywają silny lęk przed ujawnieniem przemocy z obawy przed konsekwencjami nie tylko dla nich, ale dla całej rodziny. Mają przekonanie, że sprawca ukarze wszystkich członków rodziny, np.: stosując jeszcze silniejszą przemoc, pozbawiając środków finansowych, czy opuszczając rodzinę. Silne poczucie całkowitej zależności, bezradności i podporządkowania się sprawia, że ofiara nie chce zdecydować się na ujawnienie przemocy, gdyż uważa, że nie jest gotowa na odseparowanie się od sprawcy (z przyczyn finansowych, mieszkaniowych, ale także

emocjonalnych). W takich sytuacjach ofiara przemocy potrzebuje silnego wsparcia i pomocy w poradzeniu sobie z wątpliwościami oraz realnymi przeszkodami w odizolowaniu się od sprawcy. Ważne jest, aby świadek rozumiejąc istotę trudności ofiary, był w stanie zapewnić jej adekwatne wsparcie.

Sytuacja krzywdzonych dzieci jest jeszcze trudniejsza, gdyż są one całkowicie zależne od swoich rodziców. W przypadku, gdy sprawcą przemocy jest rodzic lub opiekun, to dziecko jest szczególnie zagrożone i przeżywa silny lęk dotyczący konsekwencji ujawnienia prawdy. Z jednej strony obawia się kary, jaka może go spotkać od sprawcy, z drugiej strony obawia się o przyszłość sprawcy, jak i całej rodziny. W takich sytuacjach dziecko często bywa zastraszane, że jeśli nie zachowa tajemnicy, to: już nigdy więcej nie wróci do domu, tylko zamieszka w Domu Dziecka lub rodzic zrobi sobie i innym członkom rodziny krzywdę, albo przestanie go kochać. W związku z tym dziecko przeżywa silny lęk, ale także poczucie wstydu i winy. Ambiwalentne uczucia wobec sprawcy (od nienawiści do miłości) dodatkowo utrudniają dziecku podjęcie rozmowy na temat przemocy. Stąd tak ważne jest, aby świadek, jako pierwszy zareagował na przemoc i ochronił je przed doświadczaniem dalszej przemocy.

Ujawnienie przemocy czy zgłoszenie niepokojących sygnałów mogących świadczyć o ryzyku jej wystąpienia może w skuteczny sposób przeciwdziałać krzywdzeniu

zarówno dzieci, jak i osób dorosłych. Świadek powinien jak najszybciej przedstawić swoje spostrzeżenia do odpowiednich instytucji, takich jak, m.in.: Policja, Prokuratura, Sąd czy Ośrodek Pomocy Społecznej.

8. Ograniczenia i trudności w ujawnianiu przemocy przez świadków

Jeśli widzisz, że dziecku lub osobie dorosłej dzieje się krzywda, nie zastanawiaj się, tylko podejmij odpowiednie działania.

Zdarza się jednak, iż świadek ma wątpliwości, czy jego podejrzenia są słuszne. Nie jest pewien, czy dobrze rozpoznał zauważone sygnały, które mogą świadczyć o doświadczeniu przemocy. W takich sytuacjach należy zgłosić się do odpowiednich instytucji z prośbą o zajęcie się tą sprawą.

TRUDNOŚCI ŚWIADKÓW PRZEMOCY W PODEJMOWANIU SKUTECZNYCH DZIAŁAŃ:

- brak pewności, czy dziecko lub osoba dorosła jest ofiarą krzywdzenia
- brak pewności, co do własnej skuteczności
- brak poczucia kompetencji i wiedzy z zakresu przeciwdziałania przemocy
- strach o dalszy los dziecka i jego rodziny

- niechęć do wchodzenia w konflikty
- odczuwanie wielu silnych emocji od współczucia dla ofiary poprzez strach przed sprawcą

Świadkowie, którzy z różnych powodów nie zareagowali na krzywdę drugiej osoby, mogą przeżywać poczucie winy, żal czy pretensje do siebie. Dodatkowo może się w nich umacniać postawa bezradności oraz niechęć do podjęcia odpowiednich reakcji w innych trudnych sytuacjach życiowych.

9. Przepięstwa, do jakich dochodzi w rodzinie, przeciwko bliskim, przewidziane w kodeksie karnym

art.156 k.k. – spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w postaci: 1) pozbawienia człowieka wzroku, słuahu, mowy, zdolności płodzenia, 2) innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała,

art.157 k.k. – spowodowanie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia na okres dłuŝszy niż 7 dni, a pokrzywdzonym jest osoba najbliższa (ściganie na wniosek pokrzywdzonego) oraz spowodowane naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwający nie dłuŝej niż 7 dni (ściganie z oskarżenia prywatnego),

art. 189 k.k. – pozbawienie człowieka wolności,

art. 190 k.k. – grożenie innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona (ścigane na wniosek pokrzywdzonego),

art. 191 k.k. – zmuszanie innej osoby do określonego działania, zaniechania, lub znoszenia stosując wobec niej przemoc lub groźbę bezprawną,

art. 197 k.k. – doprowadzenie innej osoby do obcowania płciowego przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem (zgwałcenie), a także w ten sam sposób doprowadzenie innej osoby do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności (ścigane na wniosek pokrzywdzonego),

art. 200 k.k. – obcowanie płciowe z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszczenie się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadzenie jej do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania,

art. 207 § 1 k.k. znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub inną osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny (osoba starsza, niepełnosprawna) - znęcanie polega na umyślnym zadawaniu bólu fizycznego lub dolegliwych cierpień psychicznych, może polegać na działaniu tj. m.in. na szarpaniu, biciu, kopaniu, wykręcaniu rąk, ośmieszaniu, znieważaniu, grożeniu lub na zaniechaniu tj. głodzeniu, pozbawieniu środków do życia,

art.208 k.k. – rozpijanie małoletniego, dostarczając mu napoju alkoholowego, ułatwiając jego spożywanie lub nakłaniając go do spożycia takiego napoju,

art. 209 k.k. – uporczywe uchylanie się od wykonania ciężącego z mocy ustawy lub orzeczenia sądowego obowiązku opieki przez niełożenie na utrzymanie osoby najbliższej lub innej osoby i przez to narażenie jej na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych (ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego, organu pomocy społecznej lub organu podejmującego działania wobec dłużnika alimentacyjnego)

art. 210 k.k. – porzucenie małoletniego poniżej lat 15 albo osoby nieporadnej ze względu na jej stan psychiczny, wbrew obowiązkowi troszczenia się o te osoby,

art. 211 k.k. – uprowadzenie lub zatrzymanie małoletniego poniżej lat 15 albo osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru,

art. 278 k.k. – kradzież tj. zabranie w celu przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej na szkodę osoby najbliższej (ściganie na wniosek pokrzywdzonego),

art. 279 k.k. – kradzież z włamaniem na szkodę osoby najbliższej (ściganie na wniosek pokrzywdzonego),

art. 288 k.k. – niszczenie, uszkodzanie lub czynienie niezdatną do użytku cudzą rzecz (ściganie na wniosek pokrzywdzonego).

10. Tryby ścigania przestępstw

Rozpoczęcie postępowania karnego zależy od trybu ścigania, jaki został przewidziany w przepisach prawa dla danego przestępstwa.

W większości przestępstwa są ścigane z oskarżenia publicznego, z urzędu tzn., że policja lub prokurator, jeśli stwierdzą, że zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, muszą wszcząć postępowanie (śledztwo lub dochodzenie) i je prowadzić niezależnie od woli i zgody osoby pokrzywdzonej.

Przepisy kodeksu karnego dla niektórych przestępstw przewidują ich ściganie na wniosek tzn., że bez wniosku osoby pokrzywdzonej postępowanie w danej sprawie nie może być wszczęte, a w przypadku jego złożenia postępowanie toczy się tak samo jak to wszczęte z urzędu. Wniosek można cofnąć za zgodą prokuratora lub sądu do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego, czyli odczytania aktu oskarżenia na pierwszej rozprawie. Tylko w sprawach o zgwałcenie raz złożonego wniosku nie można cofnąć.

Dla niektórych przestępstw przepisy kodeksu karnego przewidują ściganie ich z oskarżenia prywatnego, tzn. że postępowanie zostaje wszczęte na podstawie aktu oskarżenia wniesionego do sądu przez pokrzywdzonego, jako oskarżyciela prywatnego. Jednak w sprawach tych przestępstw prokurator może nakazać przeprowadzenie postępowania o czyn ścigany z oskarżenia prywatnego z

urzędu, przyłączyć się do już istniejącego lub wszcząć takie postępowanie, jeżeli wymaga tego interes społeczny.

Ustalenie, jaki sposób ścigania przewidziano w kodeksie karnym dla danego przestępstwa jest proste. Albo obok wymienionego przestępstwa nie ma żadnej informacji o sposobie ścigania, co oznacza, że czyn jest ścigany z urzędu, z oskarżenia publicznego albo jest informacja, że czyn ścigany jest na wniosek pokrzywdzonego (patrz wyżej np. art. 278 k.k. zabranie w celu przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej na szkodę osoby najbliższej) lub z oskarżenia prywatnego (patrz wyżej np. art.157 k.k. naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwający nie dłużej niż 7 dni).

11. Kto to jest świadek?

Świadek to osoba, która w sposób bezpośredni (np. widzi lub słyszy) lub pośredni (wie, dowiaduje się lub się domyśla) uczestniczy w procesie przemocy.

Od postawy świadków, ich zachowania (zgłoszenia tego faktu na policji lub prokuratorowi) zależy w dużej mierze los osoby pokrzywdzonej i to czy sprawca przestępstwa zostanie ukarany lub wykryty i ukarany. W ten sposób każdy wpływa na bezpieczeństwo swoje, swoich bliskich i innych osób.

W przypadku biernej postawy świadków przemocy, sprawcy czują się bezkarni i może nastąpić eskalacja ich zachowań.

12. Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa.

Podstawą wszczęcia śledztwa lub dochodzenia jest uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa.

Takie podejrzenie organ postępowania przygotowawczego (policja lub prokurator) może powziąć na skutek własnych działań, bądź wskutek złożenia przez obywatela zawiadomienia o przestępstwie lub wniosku o ściganie.

Świadkiem można więc stać się w dwojaki sposób: świadek sam może zgłosić się na policję lub do prokuratora, jeśli wie o popełnieniu przestępstwa lub widział jak je popełniano albo jeżeli inne osoby wiedzą o tym, że ktoś był świadkiem przestępstwa lub ma jakieś informacje, mogące pomóc w wykryciu sprawcy, mogą podać dane świadka policji lub prokuratorowi, który wezwie tę osobę w celu złożenia zeznań w charakterze świadka.

Jeśli chodzi o zawiadomienie o przestępstwie, to można tu wyróżnić obywatelski (społeczny) oraz prawny obowiązek zawiadamiania o popełnieniu przestępstwa.

Zgodnie z art.304 § 1 k.p.k. każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma **społeczny** obowiązek powiadomić o tym prokuratora lub policję.

Jednak obowiązek społeczny przekształca się w prawny i dotyczy każdego obywatela mającego wiarygodną informację o przestępstwie zabójstwa, bądź jednym z najpoważniejszych przestępstw przeciwko

podstawowym interesom politycznym i gospodarczym RP (np. szpiegostwo, zdrada państwa). Niespełnienie takiego obowiązku opatrzone jest sankcją karną w postaci kary pozbawienia wolności do lat 5 (art.240 k.k.).

Obowiązek **prawny** składania zawiadomień do prokuratora lub Policji dotyczy:

- instytucji państwowych, samorządowych, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu. Instytucje takie powinny podjąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa (art.304 § 2 k.p.k.).

Niedopełnienie obowiązku zawiadomienia o przestępstwie przez funkcjonariusza publicznego stanowi przestępstwo niedopełnienia obowiązku służbowego – art.231 k.k.

Zawiadomienie o przestępstwie należy złożyć w prokuraturze rejonowej w tej dzielnicy, bądź miejscowości, w której popełniono przestępstwo lub w najbliższym ze względu na miejsce popełnienia przestępstwa komisariacie policji. Zawiadomienie można złożyć osobiście – pisemnie (z potwierdzeniem na kserokopii) lub ustnie do protokołu i wówczas sporządza się wspólny protokół z przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej. W protokole tym można zamieścić również wniosek o ściganie. Zawiadomienie można też wysłać listem poleconym,

zachowując dowód nadania. Osoba składająca zawiadomienie może zostać powołana na świadka.

Organ powołany do prowadzenia postępowania przygotowawczego wydaje niezwłocznie postanowienie o wszczęciu bądź odmowie wszczęcia dochodzenia lub śledztwa. O wszczęciu, odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania zawiadamia się osobę lub instytucję państwową, samorządową, społeczną, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie oraz ujawnionego pokrzywdzonego z pouczeniem o przysługujących im uprawnieniach (zażaleniu). Zawiadamiającemu o przestępstwie przysługuje zażalenie na bezczynność organów ścigania, jeżeli w terminie 6 tygodni od złożenia zawiadomienia nie zostanie powiadomiony o wszczęciu lub odmowie wszczęcia śledztwa bądź dochodzenia. Zażalenie takie rozpatruje prokurator powołany do nadzoru nad danym organem ścigania, bądź prokurator nadrzędny (art. 306 § 3 k.p.k.).

Jeżeli dochodzi do wszczęcia dochodzenia lub śledztwa, ten pierwszy etap (policja, prokurator) nazywamy postępowaniem przygotowawczym. Postępowanie to może zakończyć się umorzeniem, warunkowym umorzeniem przez sąd na wniosek prokuratora, ewentualnie może zostać zawieszona z powodu długotrwałej przeszkody lub może zostać skierowany do sądu akt oskarżenia i wtedy rozpoczyna się postępowanie sądowe.

„W sprawie o przestępstwo na szkodę małoletniego, we współdziałaniu z małoletnim lub w okolicznościach, które mogą świadczyć o demoralizacji małoletniego albo o gorszącym

wpływie na niego, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zawiadamia sąd rodzinny w celu rozważenia środków przewidzianych w przepisach o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.”

Świadkowi przysługują określone prawa i ciążą na nim określone obowiązki od momentu zgłoszenia się na policję lub do prokuratury albo wezwania do złożenia zeznań w charakterze świadka.

13. Obowiązki świadka

- świadek ma obowiązek stawić się na wezwanie organu (policji, prokuratora, sądu) w oznaczonym w wezwaniu dniu i pozostać do jego dyspozycji, aż do czasu jego zwolnienia.

Do świadków kierowane są wezwania. Wezwanie powinno wskazywać organ wysyłający, oraz podać, w jakiej sprawie, w jakim charakterze, miejscu i czasie ma się stawić świadek i czy jego stawiennictwo jest obowiązkowe, a także uprzedzić o skutkach niestawiennictwa.

Jeżeli świadek nie będzie mógł stawić się w wyznaczonym terminie powinien wcześniej dostarczyć pisemne usprawiedliwienie, w którym poda przyczyny niestawiennictwa. W wyjątkowych sytuacjach, jeśli nie mógł tego uczynić wcześniej może zadzwonić do sekretariatu organu (prokuratury, sądu), z którego pochodzi wezwanie i ustnie podać przyczyny niestawiennictwa. Z rozmowy telefonicznej pracownik sporządzi zapissek, który

dołącza się do akt. Jeśli świadek chce usprawiedliwić nieobecności z powodu choroby, powinien przedstawić zaświadczenie, potwierdzające niemożność stawienia się na wezwanie, wystawione przez lekarza sądowego. W razie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa grożą kary porządkowe (patrz rozdział o karach porządkowych);

Przykładowe pismo usprawiedliwiające nieobecność na rozprawie:

Imię i nazwisko adres zam. świadek	Warszawa dnia
	Sąd Rejonowy dla..... Wydział.... ul..... miasto z kodem pocztowym:
dotyczy sprawy sygn.akt nr.....	
Uprzejmie proszę o usprawiedliwienie mojej nieobecności na rozprawie w dniu..... z powodu wyjazdu służbowego (delegacji). Wyjazd ten był od dawna zaplanowany. Na potwierdzenie powyższej okoliczności przedkładam informację od pracodawcy.	
podpis	
Załącznik: 1. Informacja z zakładu pracy świadka.	

- świadek ma obowiązek złożyć zeznania

Są sytuacje, w których świadek nie będzie składał zeznań.

Nie wolno przesłuchiwać jako świadka :

- obrońcy lub adwokata, co do faktów, o których dowiedział się udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę;
- duchownego, co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi;
- osób zobowiązanych do zachowania tajemnicy państwowej, co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek dopóki nie zostaną zwolnione z obowiązku jej zachowania przez uprawniony organ przełożony;
- osób zobowiązanych do zachowania tajemnicy służbowej lub zawodowej, co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek, chyba, że sąd lub prokurator zwolni ich od obowiązku zachowania tajemnicy;
- osób zobowiązanych do zachowania tajemnicy notarialnej, adwokackiej, radcy prawnego, lekarskiej lub dziennikarskiej, co do faktów objętych tą tajemnicą, chyba, że jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. W przypadku tych osób zwolnienia dokonuje sąd, w postępowaniu przygotowawczym sąd na wniosek prokuratora w terminie nie dłuższym niż 7 dni od daty doręczenia wniosku prokuratora, a na to postanowienie sądu przysługuje zażalenie;

- osób korzystających z immunitetu dyplomatycznego, które to osoby mogą jednak wyrazić zgodę na przesłuchanie ich w charakterze świadka.

W wypadkach przewidzianych wyżej sąd przesłuchuje taką osobę na rozprawie z wyłączeniem jawności.

W razie bezpodstawnej odmowy składania zeznań grozi kara porządkowa (patrz rozdział o karach porządkowych);

Istnieją sytuacje, w których świadek ma prawo do odmowy składania zeznań lub udzielenia odpowiedzi na zadane mu pytanie (patrz rozdział o prawach świadka).

- świadek ma obowiązek złożyć przyrzeczenie

Tylko sąd może odebrać od świadka przyrzeczenie, które ten składa przed rozpoczęciem zeznań. Jeżeli strony (np. prokurator, oskarżony) nie sprzeciwiają się temu, sąd może zrezygnować z odebrania przyrzeczenia od świadka.

Treść przyrzeczenia: "Świadomy znaczenia moich słów i odpowiedzialności przed prawem przyrzekam uroczyście, że będę mówił szczerą prawdę, niczego nie ukrywając z tego, co mi jest wiadome"(art.188§1k.p.k.).

W czasie składania przyrzeczenia, wszyscy (też sędziowie) stoją. Osoby nieme i głuche składają przyrzeczenie przez podpisanie tekstu przyrzeczenia. Świadcowi, który zeznaje powtórnie sąd przypomina o wcześniej złożonym przyrzeczeniu, może jednak uznać za potrzebne ponowne odebranie przyrzeczenia.

Sąd nie odbiera przyrzeczenia od:

- osób, które nie ukończyły 17 lat,
- osób, wobec których zachodzi uzasadnione podejrzenie, że z powodu zaburzeń psychicznych nie zdaje sobie należycie sprawy ze znaczenia przyrzeczenia,
- świadka, który jest podejrzany o popełnienie przestępstwa, którego postępowanie dotyczy lub będącego w ścisłym związku z czynem stanowiącym przedmiot postępowania albo, gdy za przestępstwo to został skazany,
- świadka, który był prawomocnie skazany za fałszywe zeznanie lub oskarżenie.

Jeśli świadek bezpodstawnie odmawia złożenia przyrzeczenia można nałożyć na niego karę porządkową (patrz rozdział o karach porządkowych).

- świadek ma obowiązek zeznawania prawdy i zakaz zatajania prawdy

Jeśli świadek zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę grozi mu odpowiedzialność karna:

Art. 233 k.k. „Kto, składając zeznanie mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.”

Przed rozpoczęciem przesłuchania należy uprzedzić świadka o odpowiedzialności karnej za zeznanie nieprawdy lub zatajenie prawdy (jest to warunek późniejszej

ewentualnej jego odpowiedzialności). Jeśli zrobi to policja lub prokurator, świadek podpisuje oświadczenie, że został uprzedzony o tej odpowiedzialności.

Nie ponosi odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznanie ten, kto nieświadomie zeznał nieprawdę np. źle zapamiętał okoliczności zdarzenia.

Przesłuchanie świadka rozpoczyna się zapytaniem o imię, nazwisko, wiek, zajęcie, miejsce zamieszkania, karalność za fałszywe zeznania lub oskarżenie oraz stosunek do stron.

- badanie świadka

Jeżeli istnieje wątpliwość, co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego, postrzeżeń, sąd lub prokurator może zarządzić przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa, a świadek nie może się temu sprzeciwić.

Za zgodą świadka, dla celów dowodowych można również poddać go oględzinom ciała i badaniu lekarskiemu lub psychologicznemu. Świadek wyrażając zgodę na poddanie się takiej czynności, musi liczyć się z tym, że protokół z oględzin i badań podlega ujawnieniu na rozprawie, nawet w stosunku do osób uprawnionych do odmowy zeznań lub odpowiedzi na poszczególne pytania. Zatem zgoda świadka na dokonanie takich czynności powinna być wyraźna i powinna znaleźć się w protokole, a właściwy organ jest zobowiązany do udzielenia informacji o skutkach związanych z wyrażeniem zgody przez świadka.

- obowiązek zachowania powagi sądu

Świadek ma również obowiązek zachowania powagi sądu podobnie jak każda inna osoba, niekoniecznie uczestnik postępowania (np. osoby z publiczności). W razie naruszenia powagi, spokoju lub porządku czynności sądowych każdy sąd może ukarać winnego karami porządkowymi (tzw instytucja policji sesyjnej), które należy odróżnić od karno procesowych kar porządkowych, o których mowa poniżej. Przewodniczący sądu (składu) może udzielić upomnienia lub wydalić z sali rozpraw (art.48§1 i 2 u.s.p). Sąd może wymierzyć karę porządkową grzywny, do wysokości 2-krotnego najniższego wynagrodzenia i karę pozbawienia wolności do 7 dni za cięższe naruszenie powagi, spokoju lub porządku czynności sądowych oraz za ublizanie sądowi, innemu organowi państwowemu albo osobom biorącym udział w sprawie (art.49 u.s.p.).

14. Kary porządkowe, które można nałożyć na świadka (art. 285 – 290 k.p.k.)

Na świadka, który bez należytego usprawiedliwienia nie stawił się na wezwanie organu prowadzącego postępowanie albo bez zezwolenia tego organu oddalił się z miejsca czynności przed jej zakończeniem może zostać nałożona kara pieniężna w wysokości do 10 000 zł. W

wypadkach tych można ponadto zarządzić zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie świadka.

Karę pieniężną można uchylić, jeżeli ukarany dostatecznie usprawiedliwi swe niestawiennictwo lub samowolne oddalenie. Usprawiedliwienie może nastąpić w ciągu tygodnia od daty doręczenia postanowienia wymierzającego karę pieniężną.

Kara pieniężna (w wys. określonej wyżej), jako kara porządkowa, może zostać nałożona na świadka, który bezpodstawnie uchyla się od złożenia zeznania lub przyrzeczenia.

Jeśli świadek uporczywie uchyla się od złożenia zeznania, można zastosować wobec niego, niezależnie od kary pieniężnej, aresztowanie na czas nieprzekraczający 30 dni. Aresztowanie należy uchylić, jeżeli osoba aresztowana spełni obowiązek albo postępowanie przygotowawcze lub postępowanie w danej instancji ukończono.

Osobę, która przez niewykonanie obowiązków (stawienia się na wezwanie, złożenia zeznań, złożenia przyrzeczenia), spowodowała dodatkowe koszty postępowania, można obciążyć tymi kosztami. W razie uchylenia kary porządkowej ustaje również obowiązek pokrycia kosztów postępowania.

Postanowienia dotyczące kar porządkowych wydaje sąd, a w postępowaniu przygotowawczym także prokurator. Aresztowanie, o którym mowa wyżej, w postępowaniu przygotowawczym stosuje na wniosek prokuratora sąd rejonowy, w którego okręgu prowadzi się postępowanie. Na postanowienia i zarządzenia dotyczące

kar porządkowych przysługuje zażalenie w ciągu 7 dni od ich ogłoszenia lub doręczenia (art. 460 k.p.k.). Na zarządzenie prokuratora o zatrzymaniu i przymusowym doprowadzeniu, zażalenie przysługuje do sądu rejonowego, w którego okręgu prowadzi się postępowanie.

15. Prawa świadka

- prawo do odmowy składania zeznań

Osoba najbliższa dla podejrzanego (oskarżonego) może odmówić składania zeznań. Świadka należy o tym uprzedzić.

Osobami najbliższymi zgodnie z art.115 §11 k.k. są :

- małżonek (prawo do odmowy zeznań trwa mimo ustania małżeństwa, np. po rozwodzie),
- wstępni, czyli rodzice, dziadkowie, pradziadkowie itd.,
- zstępni, czyli dzieci, wnuki, prawnuki itd.,
- krewni w linii bocznej, czyli rodzeństwo, w tym też przyrodnie,
- powinowaci w tej samej linii lub stopniu, czyli np. ojczym, zięć, synowa, pasierb, pasierbica,
- szwagier, bratowa,
- osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek (prawo to trwa mimo ustania przysposobienia),
- osoba pozostająca we wspólnym pożyciu (konkubent, konkubina).

Prawo to ma zapobiec sytuacji, w której świadek musiałby składać zeznania obciążające osobę dla niego najbliższą, z którą łączy go związek uczuciowy i rodzinny. Jeśli ktoś decyduje się na skorzystanie z tego prawa wtedy w ogóle nie będzie składał zeznań, nie może bowiem złożyć tylko korzystnych. Przysługuje również świadkowi, który w innej toczącej się sprawie jest oskarżony o współudział w przestępstwie objętym postępowaniem.

- prawo do uchylenia się od odpowiedzi na pytanie

Od odpowiedzi na pytanie może się uchylić świadek, który składa zeznanie, gdy udzielenie odpowiedzi na konkretne pytanie mogłoby narazić jego lub osobę najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo. Świadka należy o tym uprzedzić. Przepis ten pozwala świadkowi uniknąć sytuacji, w której chcąc chronić siebie lub osobę najbliższą przed odpowiedzialnością karną, musiałby zeznawać nieprawdę.

- zwolnienie od złożenia zeznania lub odpowiedzi na pytanie

Osobę pozostającą z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym można zwolnić od złożenia zeznania lub odpowiedzi na pytania, jeżeli osoba taka wnosi o zwolnienie. Należy uprzedzić świadka o takiej możliwości, jeśli ujawnią się okoliczności dające możliwość takiego zwolnienia. Decyzję w tej sprawie podejmuje organ przesłuchujący, który zależnie od okoliczności sprawy,

może udzielić zwolnienia albo odmówić. Pod pojęciem bliskiego stosunku osobistego rozumieć należy stosunek silnie wiążący świadka z oskarżonym np. długoletnia przyjaźń i to świadek istnienie tego stosunku musi wykazać.

Ważne

Osoba uprawniona do odmowy złożenia zeznań albo zwolniona od złożenia zeznania lub odpowiedzi na pytania może oświadczyć, że chce z tego prawa skorzystać, nie później jednak niż przed rozpoczęciem pierwszego zeznania w postępowaniu sądowym; poprzednio złożone zeznania tej osoby nie może wówczas służyć za dowód ani być odtworzone (art.186§1 k.p.k.).

Jednakże w takiej sytuacji na rozprawie mogą być ujawnione sporządzone w postępowaniu karnym protokoły z oględzin świadka.

- prawo do zwrotu poniesionych wydatków oraz do usprawiedliwienia nieobecności w pracy

Wezwanie na świadka to koszty dojazdu, utracony zarobek w pracy, noclegi, wydatki na wyżywienie. Można żądać ich zwrotu. Zasady zwrotu reguluje dekret o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym (Dz.U. z 1950 r. nr 49, poz.445 ze zm.).

Świadek w prokuraturze powinien wniosek o zwrot kosztów złożyć w tym samym dniu, zaś świadek w sądzie musi złożyć żądanie najpóźniej nazajutrz po zakończeniu rozprawy. Osoby, które nie zgłosiły żądania we właściwym

czasie, tracą prawo do wynagrodzenia, powinny być o tym uprzedzone.

Dekret ten ustala, że stawne (wyżywienie) i zwrot kosztów podróży w obie strony przysługuje jedynie świadkowi, który przyjechał z miejscowości, która znajduje się w odległości ponad 10 km od miejsca przesłuchania czy rozprawy, w wyjątkowych wypadkach – 4 km. Koszty przejazdu dotyczą względnie najtańszych, dostępnych środków komunikacji. Bardzo ważne jest więc zachowanie biletów, czy innych tego typu dokumentów. Zwrot za wyżywienie można przyznać, jeśli pobyt świadka w sądzie lub prokuraturze i podróże w obie strony trwały ponad 12 godzin (obecnie w wys. 23 zł). Zwrot kosztów noclegu przysługuje (nie więcej niż 34,50zł) wtedy, gdy świadek nie zostanie zwolniony przez przesłuchującego w dniu, na który został wezwany.

Wysokość dziennego utraconego zarobku świadek musi udowodnić np. biorąc ze sobą zaświadczenie z miejsca pracy. Przepisy ograniczają jednak wysokość kwoty, jakiej można żądać. Mechanizm wyliczenia z tego tytułu określa rozporządzenie w sprawie należności świadków i stron w postępowaniu sądowym (Dz.U. z 1990r. nr48, poz.284 ze zm.). Górny limit zwrotu jest corocznie waloryzowany- stanowi bowiem 4,6 proc. kwoty bazowej dla osób na stanowiskach kierowniczych w administracji państwowej. Częściowo limit zależy od dnia ogłoszenia w Dzienniku Ustaw ustawy budżetowej. Gdy nastąpi to po 1 stycznia, to od tego dnia aż do ogłoszenia obowiązuje limit z grudnia roku poprzedniego, a potem –

limit nowy. Obecnie do końca 2009 r. górny limit należności za utracony dzienny zarobek wynosi 84,42 zł.

Jeśli świadek stawiał się w sądzie, to ma także prawo do usprawiedliwienia nieobecności w pracy. W tym celu, po zwolnieniu go przez sąd powinien zwrócić się do sekretariatu sądu, gdzie otrzyma zaświadczenie, polegające z reguły na sporządzeniu przez protokolanta informacji na wezwaniu, że w oznaczonym dniu stawiał się w sądzie.

Wśród pozostałych uprawnień świadka można wymienić:

- ✓ możliwość ustanowienia pełnomocnika (art.87§2 k.p.k.). Sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator może odmówić dopuszczenia do udziału pełnomocnika w postępowaniu, jeżeli uzna, że nie wymaga tego obrona interesów świadka;
- ✓ możliwość żądania, aby przesłuchano go na rozprawie z wyłączeniem jawności (tzn. bez udziału publiczności), jeśli treść zeznań mogłaby narazić na hańbę jego lub osobę dla niego najbliższą. W tym celu świadek kieruje wniosek do sądu zajmującego się sprawą. Dotyczy to sytuacji, w której zeznanie świadka łączy się np. z ujawnieniem intymnych szczegółów z jego życia osobistego;
- ✓ możliwość zastrzeżenia danych dotyczących miejsca zamieszkania świadka do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu w sytuacji, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa użycia przemocy lub groźby

bezprawnej wobec świadka lub osoby najbliższej w związku z jego czynnościami (świadek obawia się zemsty bądź gróźb ze strony oskarżonego lub jego rodziny). W tej sytuacji pisma procesowe doręcza się do instytucji, w której świadek jest zatrudniony lub na inny wskazany przez niego adres. Zastrzeżenie dotyczy tylko miejsca zamieszkania, a nie danych personalnych.

- ✓ **Świadek anonimowy** - in cognito (art. 184 k.p.k.). W razie istnienia uzasadnionej obawy niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej – zatem dla dóbr stanowiących najwyższą wartość, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Obawy takie muszą być uzasadnione i realne, a więc oparte na znanych organowi procesowemu faktach, mające pokrycie w rzeczywistości. Protokół przesłuchania świadka wolno udostępnić oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie wskazanych okoliczności. O utajnieniu decyduje w postępowaniu przygotowawczym prokurator (w sądowym – sąd) w drodze postanowienia, na które przysługuje podejrzanemu zażalenie. Okoliczności objęte tajemnicą pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność – także

funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie. Jednakże prokurator w postępowaniu przygotowawczym, a w postępowaniu sądowym sąd, na wniosek prokuratora, może uchylić to powyżej omówione postanowienie, jeśli okaże się, że w czasie wydania postanowienia o utajnieniu danych świadka postanowienie, nie istniała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, itd., albo wyjdzie na jaw, że świadek złożył świadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie. W takiej sytuacji protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości. Świadka takiego przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swego składu – w miejscu i w sposób zapewniający dyskrecję. Jeśli świadka przesłuchuje sąd lub wyznaczony sędzia w przesłuchaniu tym ma prawo wziąć udział prokurator, oskarżony i jego obrońca. Oskarżonego pozbawionego wolności sprowadza się tylko wtedy, gdy sąd uzna to za konieczne.

Ponadto

Świadek, który złożył zeznania w postępowaniu przygotowawczym, może być zwolniony od stawiania się w sądzie, gdy wniósł o to prokurator z uwagi na mniej istotne okoliczności, na jakie zeznawał, jeśli przy tym oskarżony im nie zaprzeczał (art. 333§2 k.p.k.). W tym przypadku zeznania takie odczytuje się lub uznaje bez ich

odczytywania za ujawnione, jeśli żadna ze stron o to nie wnosi.

Przesłuchanie świadka może nastąpić przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość. W postępowaniu przed sądem, zgodnie z art. 396§2 i 3 k.p.k. przesłuchanie na odległość przeprowadza sąd wezwany lub sędzia wyznaczony, a strony mogą być przy tym obecne i także przez - środki techniczne - zadawać świadkowi pytania i uzyskiwać odpowiedzi.

Świadka, który nie może się stawić na wezwanie z powodu choroby, kalectwa lub innej niedającej się pokonać przeszkody (np. powódź), można przesłuchać w miejscu jego pobytu. To samo dotyczy pojawienia się przeszkody zbyt trudnej do usunięcia, a więc utrudniającej świadkowi stawiennictwo, choć nieuniemożliwiającej go zupełnie, np. podeszły wiek utrudniający świadkowi poruszanie przy znacznej odległości do miejsca stawiania się i w tym przypadku można go przesłuchać w miejscu pobytu.

16. Pokrzywdzony, jako świadek we własnej sprawie

Pokrzywdzony z reguły jest także świadkiem, a więc jak każdy świadek musi składać zeznania, ma te same prawa i obowiązki, co świadek, niebędący pokrzywdzonym. Jedyna różnica polega na tym, że pokrzywdzony, ma

prawo wziąć udział w rozprawie, jeżeli się stawi i pozostać na sali, choćby miał składać zeznania, jako świadek, a sąd po sprawdzeniu obecności zarządzi opuszczenie sali przez świadków. W takiej sytuacji sąd przesłuchuje go w pierwszej kolejności.

17. Sposób przeprowadzenia przesłuchania

Świadek jest jednym z podstawowych źródeł dowodowych. Metodą uzyskania od niego informacji jest przesłuchanie. Przesłuchania dokonuje organ procesowy (policja, prokurator, sąd) w sposób ustny i bezpośredni.

Przesłuchanie świadka wymaga spisania protokołu. Protokół jest, więc procesowym dokumentem przebiegu tej czynności. Powinien, zatem odzwierciedlać rzeczywisty jej przebieg tak, aby zeznania zamieszczone były do protokołu przez organ prowadzący postępowanie, z możliwą dokładnością. Protokół rozprawy (postępowanie sądowe) spisuje aplikant lub pracownik sekretariatu lub asesor sądowy, jeżeli nie należy do składu orzekającego.

Inny protokół (np. w postępowaniu przygotowawczym) może spisać osoba przybrana w charakterze protokolanta przez prowadzącego czynność lub sam przeprowadzający czynność.

Protokół rozprawy i posiedzenia sądu podpisują wyłącznie przewodniczący składu i protokolant i to niezwłocznie.

Protokoły innych czynności np. protokół zeznania świadka w postępowaniu przygotowawczym, podpisują po jego odczytaniu, (o czym należy uczynić wzmiankę) osoby uczestniczące w czynności i mogą one zgłosić zarzuty, co do treści protokołu. Zarzuty te należy umieścić w protokole wraz z oświadczeniem osoby, która spisywała protokół.

Przebieg czynności protokolowanej (przesłuchanie świadka) może być ponadto utrwalony za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk, o czym należy przed uruchomieniem takiego urządzenia uprzedzić osoby uczestniczące w tej czynności. Jeśli względy techniczne nie stoją na przeszkodzie, przesłuchanie świadka utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk, gdy zachodzi niebezpieczeństwo, że przesłuchanie tej osoby nie będzie możliwe w dalszym postępowaniu lub gdy przesłuchanie następuje przez sędziego wyznaczonego przez sąd ze swego składu lub przez sąd wezwany w ramach pomocy prawnej, w którego okręgu świadek przebywa, jeśli świadek nie stawił się z powodu przeszkód zbyt trudnych do usunięcia.

Przesłuchanie świadka powinno obejmować następujące stadia:

przed rozpoczęciem przesłuchania uprzedzenie o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań, bądź zatajanie prawdy

- przesłuchanie wstępne – zaczyna się od zapytania świadka o jego dane osobowe, wiek, zawód oraz karalność za fałszywe zeznania, a także stosunek do stron. W przypadku przysługującego świadkowi prawa odmowy składania zeznań należy go o tym pouczyć
- zeznanie spontaniczne – organ przesłuchujący umożliwia swobodne wypowiedzenie się świadka w granicach określonych celem danej czynności. Swobodna wypowiedź nie jest równoznaczna z wypowiedzią dowolną musi mieścić się w granicach celu postępowania i danej czynności. Jeśli wypowiedź tę granicę przekracza przesłuchujący może ją przerwać, bowiem najważniejsze jest znaczenie dowodowe wypowiedzi
- stadium pytań i odpowiedzi mających na celu uzupełnienie, wyjaśnienie lub kontrolę wypowiedzi. Oprócz organu przesłuchującego prawo zadawania pytań osobie przesłuchiwanej mają m.in. strony, obrońcy, pełnomocnicy, biegli. Pytania zadaje się osobie przesłuchiwanej bezpośrednio, chyba, że organ przesłuchujący zarządzi inaczej. Pytania powinny być formułowane w sposób jasny i zrozumiały dla przesłuchiwanego, nie wolno zadawać pytań sugerujących osobie przesłuchiwanej treść odpowiedzi. Organ przesłuchujący uchyla takie pytania, jak również pytania nieistotne.

Niedopuszczalne jest :

- ❖ wpływanie na wypowiedzi osoby przesłuchiwanej za pomocą przymusu lub groźby bezprawnej,
- ❖ stosowanie hipnozy albo środków chemicznych lub technicznych wpływających na procesy psychiczne osoby przesłuchiwanej albo mających na celu kontrolę nieświadomych reakcji jej organizmu w związku z przesłuchaniem.

Zeznania uzyskane wbrew powyższym zakazom oraz zeznania złożone w warunkach wyłączających swobodę wypowiedzi, nie mogą stanowić dowodu.

Dowodu z zeznań świadka nie wolno zastępować treścią pism, zapisków lub notatek urzędowych.

Osoby przesłuchiwane (świadkowie) mogą być konfrontowane. Konfrontacja polega na bezpośrednim i równoczesnym przesłuchaniu dwóch osób na te same okoliczności faktyczne, jeśli ich zeznania uzyskane w wyniku wcześniejszych przesłuchań pozostają w sprzeczności. Z przebiegu konfrontacji należy sporządzić protokół. Istnieje możliwość utrwalenia jej przebiegu za pomocą technicznych środków rejestrujących obraz i dźwięk.

Okazanie to czynność dowodowa służąca uzyskaniu, bądź kontroli dowodów. Polega na okazaniu osobie przesłuchiwanej innej osoby, jej wizerunku (fotografii, taśmy filmowej) lub rzeczy, z którymi mogła się

wcześniej zetknąć, w celu jej rozpoznania. Okazanie powinno być przeprowadzone w sposób wyłączający sugestię. Osoba okazywana powinna znajdować się w grupie obejmującej łącznie, co najmniej cztery osoby, a w razie potrzeby okazanie można tak przeprowadzić, aby wyłączyć możliwość rozpoznania osoby przesłuchiwanej przez osobę rozpoznawaną.

18. Przebieg rozprawy głównej z udziałem świadka (składanie zeznań)

- Rozprawę główną rozpoczyna wywołanie sprawy. Jest to czynność polegająca na głośnym oznajmieniu, iż będzie rozpatrzona sprawa (wskazuje się sygnaturę akt), dotycząca (podaje się nazwisko i imię oskarżonego), o czyn (wskazuje się przyjętą w akcie oskarżenia kwalifikację prawną czynu). Czynności tej dokonuje przed salą rozpraw np. protokolant, a może też być dokonana za pomocą środków technicznych przenoszących głos.
- Wszyscy wchodzi do sali rozpraw. Na salę wchodzi również sąd – skład orzekający, wtedy wszyscy obecni wstają.

Gdy sąd wchodzi na salę lub gdy ją opuszcza, wszyscy obecni wstają (art.379§1 k.p.k.).

- Obecni na sali siadają ponownie, kiedy za stołem sędziowskim równocześnie zasiądą sędziowie. Przewodniczący sprawdza, czy wszyscy wezwani

(tym świadkowie) stawili się i czy nie ma przeszkód do rozpoznania sprawy.

- Po sprawdzeniu obecności przewodniczący zarządza opuszczenie sali rozpraw przez świadków.
- Świadek czeka poza salą rozpraw na wezwanie. Świadek nie może być na sali przy przesłuchaniu innych świadków, jeśli sam jeszcze nie zeznawał i przesłuchuje się go pod nieobecność innych świadków, którzy nie składali jeszcze zeznań. Pokrzywdzony ma prawo pozostać na sali, a jeśli miałby zeznawać, jako świadek przesłuchuje się go w pierwszej kolejności.
- Najważniejszym etapem rozprawy głównej jest przewod sądowy, który rozpoczyna się od odczytania przez oskarżyciela aktu oskarżenia.
- Jako pierwszy zostaje przesłuchany oskarżony, jeśli chce składać wyjaśnienia. Następnie zostaje pouczone o prawie zadawania pytań osobom przesłuchiwanym i zostaje wezwany świadek (postępowanie dowodowe).

W wyjątkowych wypadkach, gdy istnieje obawa, że obecność oskarżonego w czasie przesłuchania świadka mogłaby oddziaływać krępująco na jego zeznania, przewodniczący może zarządzić, aby na ten czas, oskarżony opuścił salę sądową.

Każda osoba, do której sąd się zwraca lub, która do sądu przemawia stoi, chyba, że przewodniczący zwolni ją od tego obowiązku.

- Przesłuchanie świadka rozpoczyna się od zapytania świadka o imię, nazwisko, wiek, zajęcie, miejsce zamieszkania, karalność za fałszywe zeznania oraz stosunek do stron (czy jest rodziną, znajomym czy osobą nieznaną).
- Następnie przewodniczący składu orzekającego uprzedza świadka o prawie do odmowy składania zeznań oraz o prawie odmowy udzielenia odpowiedzi na pytanie oraz możliwości zwolnienia od złożenia zeznania lub odpowiedzi na pytania, jeśli ujawnią się okoliczności dające do tego podstawę.
- Na początku zeznań sąd daje świadkowi możliwość swobodnego wypowiedzenia się zadając ogólne pytanie, np. co świadkowi jest wiadomo w tej sprawie.
- Po wypowiedzi świadka mogą być zadawane mu pytania przez prokuratora, obrońcę, oskarżonego i sąd.

Jeśli świadek bezpodstawnie odmawia zeznań, zeznaje odmiennie niż poprzednio albo oświadczy, że pewnych okoliczności nie pamięta sąd może odczytać w odpowiednim zakresie protokoły złożonych przez świadka zeznań wcześniej. Po odczytaniu protokołu przewodniczący składu prosi o wypowiedzenie się, co do jego treści i o wyjaśnienie zachodzących sprzeczności.

- Po wyczerpaniu pytań, za zezwoleniem sądu, świadek może opuścić salę lub na niej pozostać.

19. Sytuacja dziecka - świadka w postępowaniu karnym

Przy przesłuchiwaniu osoby poniżej lat 15 w zasadzie winny uczestniczyć – tj. o ile dobro postępowania nie stoi temu na przeszkodzie, jej przedstawiciel ustawowy lub opiekun faktyczny.

Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje. Osoby te mogą działać w procesie samodzielnie lub przez pełnomocnika, reprezentując pokrzywdzonego, jako stronę postępowania. Rolę świadka dziecko spełnia jednak samodzielnie.

W przepisach prawa, nie ma określonej dolnej granicy wieku, od której dziecko może być świadkiem. Prokurator w postępowaniu przygotowawczym, a sędzia w postępowaniu sądowym, jeśli ma wątpliwości, zleci wykonanie badania psychologicznego, które oceni czy dziecko ze względu na swój wiek i rozwój może zeznawać.

Dziecko nie uprzedza się o odpowiedzialności za składanie fałszywych zeznań.

Dziecko, zarówno przed prokuratorem jak i w sądzie może odmówić składania zeznań, jeśli było ofiarą lub świadkiem przestępstwa dokonanego przez osobę najbliższą.

Jeśli w czasie rozprawy powstaną obawy, iż obecność oskarżonego mogłaby wpływać krępująco na zeznania świadka (dziecka), przewodniczący może

zarządzić, aby na czas jego przesłuchania oskarżony opuścił salę sądową (art.390§2k.p.k.)

Jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo, że świadka nie będzie można przesłuchać na rozprawie, strona lub prokurator albo inny prowadzący postępowanie mogą zwrócić się do sądu z żądaniem przesłuchania go przez sąd (art.316§3 k.p.k.).W tym przypadku wydaje się, że to niebezpieczeństwo nie musi się wiązać jedynie z fizyczną niemożnością kontaktu ze świadkiem, ale że należy je też wiązać np. z kwestiami dotyczącymi psychiki i psychologii dziecka, czy możliwych zaburzeń jego pamięci.

W sprawach, w których dziecko ma być przesłuchiwane, jako świadek może być zastosowany przepis, iż prokurator w szczególnie uzasadnionym przypadku może postanowieniem odmówić dopuszczenia do udziału w tej czynności strony, obrońcę lub pełnomocnika ze względu na ważny interes śledztwa (art.317§2 k.p.k.).

Szczególne ograniczenia przesłuchania osoby poniżej 15 roku życia, gdy jest pokrzywdzona czynem przeciwko wolności seksualnej i obyczajności lub rodzinie wprowadza art.185a i 185b k.p.k. Zgodnie z tymi artykułami:

W sprawach o przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz przeciwko rodzinie i opiece, pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat przesłuchuje się w charakterze świadka tylko raz. Odstępstwo od tej zasady jest możliwe, jeśli

wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania lub żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

W przesłuchaniu takim, które przeprowadza sąd na posiedzeniu, bierze udział psycholog i mogą w nim wziąć udział prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego oraz przedstawiciel ustawy lub osoba, pod której stałą opieką pokrzywdzony pozostaje, jeśli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Taki protokół przesłuchania odczytuje się na rozprawie głównej, a jeśli został sporządzony zapis obrazu lub dźwięku przesłuchania, należy go odtworzyć.

W tym samym trybie może być przesłuchany świadek, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, w sprawach o przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności lub o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej.

Jeżeli względy techniczne nie stoją na przeszkodzie przesłuchanie pokrzywdzonego oraz świadka, o których mowa powyżej, utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk.

Przepisy nie określają miejsca takiego posiedzenia (przesłuchania), dlatego możliwe jest przesłuchanie dziecka poza siedzibą sądu, w miejscu dla niego przyjaznym. W odpowiednio przygotowanym pokoju, jak najbardziej zbliżonym do codziennego otoczenia, łatwiej jest dziecku mówić o rzeczach przykrych i trudnych. W wielu miejscach istnieją specjalne pokoje przesłuchań dla

dzieci (w organizacjach pozarządowych, komisariatach policji).

20. Interwencja prawna w sytuacji krzywdzenia dziecka.

Jeśli ktoś (świadek) nie jest pewien, czy niepokojąca go sytuacja dziecka nosi znamiona przestępstwa i należy powiadomić prokuratora lub policję (co zostało omówione, powyżej), ale widzi lub podejrzewa, że dziecko może być krzywdzone, może być zagrożone jego dobro, powinien o tej sytuacji powiadomić sąd rodzinny.

Powiadomienie sądu rodzinnego, prokuratury czy policji to podjęcie kroków o charakterze prawnym.

Art. 572 k.p.c.- „§1. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy.

§2. Obowiązek wymieniony w §1 ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi.”

Zawiadomienie składa się do Sądu Rejonowego Wydział Rodzinny i Nieletnich właściwego według miejsca zamieszkania dziecka, którego sprawa dotyczy. Zawiadomienie nie wymaga żadnej szczególnej formy

pisma procesowego, zwolnione jest z opłat sądowych. Wystarczy podać dane personalne rodziny (ewentualnie dziecka) adres zamieszkania i opisać fakty, które niepokoją, można też przedstawić świadków.

Sąd po otrzymaniu takiej informacji wszczyna postępowanie opiekuńcze i wydaje odpowiednie zarządzenia przede wszystkim o przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego przez zawodowego kuratora w miejscu zamieszkania dziecka, który ma ustalić sytuację dziecka. Po otrzymaniu sprawozdania sąd może wydać zarządzenia tymczasowo zabezpieczające sytuację dziecka na czas trwania postępowania np. kieruje do pracy z rodziną kuratora sądowego, podejmuje decyzję o umieszczeniu dziecka w placówce interwencyjnej, jeśli uzna, że dziecko nie jest bezpieczne w swoim aktualnym środowisku. Sąd rodzinny może, jeśli uzna, że są ku temu podstawy powiadomić prokuraturę lub policję o popełnieniu przestępstwa wobec małoletniego (w trybie art.304 k.p.k.) . Osoba powiadamiająca sąd rodzinny może zostać powołana na świadka w czasie trwania prowadzonego przez sąd postępowania. Sąd po przeprowadzeniu postępowania wydaje orzeczenie, jeśli uzna, iż dobro dziecka jest zagrożone, w którym ingeruje w sprawowanie władzy. Sąd Rodzinny może ograniczyć władzę rodzicielską, pozbawić władzy rodzicielskiej (oboje lub jedno z rodziców) lub zawiesić władzę rodzicielską.

Podstawa prawna:

- k.k. – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.);
- k.p.c. – Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.);
- k.p.k. – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Postępowania Karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.);
- u.s.p. – Ustawa z dnia 27 lipca 2001r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.)